

International Journal of **Kannada** Research

www.kannadajournal.com

ISSN: 2454-5813

IJKR 2019; 5(1): 30-33

© 2019 IJKR

www.kannadajournal.com

Received: 10-11-2018

Accepted: 13-12-2018

ಎಸ್.ಸಿದ್ದೇಗೌಡ

ಕನ್ನಡ ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು,
ಮಹಾರಾಣಿ ಮಹಿಳಾ ವಿಜ್ಞಾನ
ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಫರ್ಡಿನಾಂಡ್ ಕಿಟಲ್ ಕೊಡುಗೆ

ಎಸ್.ಸಿದ್ದೇಗೌಡ

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟವರೆಂದರೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ಯಾವುದೋ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಯಾವುದೋ ಮಾತೃಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿಗೆ ಬಂದ ಹಲವಾರು ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಿಶನರಿಗಳು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು, ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು ತಾಳೆಗರಿಗಳಲ್ಲೇ ಅಡಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಂಪಾದಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಲವಾರು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹವರಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾದ ಮಹನೀಯರುಗಳೆಂದರೆ ಬಿ.ಎಲ್ ರೈಸ್, ಫರ್ಡಿನಾಂಡ್ ಕಿಟಲ್, ಜಿ.ಎಫ್ ಪ್ಲೀಟ್, ರೀವ್, ಕ್ಯಾರಿ, ಮ್ಯಾಕರಲ್, ಹರ್ಮನ್ ಮೊಗ್ಗಿಂಗ್, ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸನ್ ಮೊದಲಾದವರು. ಇವರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಥಮ ಮನ್ನಣೆಗೆ, ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾದ ಮಹನೀಯರೆಂದರೆ ರೆವರೆಂಡ್ ಫರ್ಡಿನಾಂಡ್ ಕಿಟಲ್ ಅವರು.

ರೆವರೆಂಡ್ ಫರ್ಡಿನಾಂಡ್ ಕಿಟಲ್ ಅವರು ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಿತಾಮಹರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು. ಇವರು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರ. ಜರ್ಮನಿಯ ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್ ಮೂಲಕ ಮತ ಪ್ರಚಾರಕರಾಗಿ ಬಂದು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು, ಅಪಾರವಾದ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಶಬ್ದಕೋಶ, ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ, ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ನಿರ್ಮಾಣ, ವ್ಯಾಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನೆ, ಛಂದಸ್ಸು, ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ, ಅನ್ಯ ಧರ್ಮೀಯ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಸಾರಸ್ವತ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಚಿರಪರಿಚಿತರಾದವರು. ಹಾಗಾಗಿ ಡಾ. ರಾ.ಗೌ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ “ಆತನೊಬ್ಬ ಮಹಾ ವಿದ್ವಾಂಸ; ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನಿ ಶಕ್ತಲೇಖಕ”¹.

ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ:

ಕಿಟಲ್ ತಾಯಿನಾಡು ಜರ್ಮನಿ. ಜರ್ಮನಿಯ ರಾಸ್ಚರ್ ಹಾಪ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏಪ್ರಿಲ್ 08, 1832ರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಇವರ ತಂದೆ ಕ್ರೈಸ್ತಮತದ ಪ್ರಾಟೆಸ್ಟೆಂಟ್ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯಾದ ಗಾಟ್ಫ್ರೀಟ್ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಕಿಟಲ್. ತಾಯಿ ತೆರೋಡೋವ್ ಹೆಲೆನ್ ಹಾಬರ್ಟ್. ಅಜ್ಜನ ಊರಾದ ಔರಿಕ್ ನಗರದಲ್ಲಿ ಹೈಸ್ಕೂಲ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಸೆಲ್ ನಗರದ ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ದಾಖಲಾದರು. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರು. ಅದೇ ವರ್ಷ ಗುರು ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕಿಟಲ್‌ರನ್ನು ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಶನ್ ಸಂಸ್ಥೆ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿತು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ 1854 ಅಕ್ಟೋಬರ್ 20ರಂದು ಮಂಗಳೂರನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ಆಗ ಅವರಿಗೆ 22ರ ಪ್ರಾಯ.

ಇವರು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಹೀಬ್ರೂ, ಗ್ರೀಕ್, ಲ್ಯಾಟಿನ್, ಫ್ರೆಂಚ್ ಹಾಗೂ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆಯಾದ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಕಲಿಯುವ ಆಸಕ್ತಿ ಅಧಿಕವಾದ ಕಾರಣ, ಕನ್ನಡದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ, ತುಳು ಮತ್ತು ಮಲೆಯಾಳಂ ಮೊದಲಾದ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದರು. 1860ರಲ್ಲಿ ಪೌಲಿನ್ ಈತ್ ಎಂಬುವವರೊಡನೆ ವಿವಾಹವಾದರು.

Correspondence

ಎಸ್.ಸಿದ್ದೇಗೌಡ

ಕನ್ನಡ ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು,
ಮಹಾರಾಣಿ ಮಹಿಳಾ ವಿಜ್ಞಾನ
ಕಾಲೇಜು, ಮೈಸೂರು

¹ ಡಾ. ರಾ.ಗೌ - ಕಿಟಲ್ ಕೋಶದ ಗಾದೆಗಳು, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ: 09

ಆದರೆ ಮದುವೆಯಾದ ನಾಲ್ಕೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಹಲೋಕ ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ನೊಂದ ಕಿಟಲರು ಮತ್ತೆ ಜರ್ಮನಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಅಲ್ಲಿ 1866ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿಯ ತಂಗಿಯಾದ ಜೂಲಿಯೋಡನೆ ವಿವಾಹವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಮರಳಿ, ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳಿದರು. 1883 ರಿಂದ 84ರ ವರೆಗೆ ಧಾರವಾಡದ ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಇವರು 1886ರಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಮಡಿಕೇರಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದರು.

ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆ

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರ ಒಲವಿದ್ದ ಕಿಟಲರಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ತವಕ. ಹಾಗಾಗಿ ಮೊದಲ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬಂತೆ 1855ರಲ್ಲಿ ಬೈಬಲ್‌ನ ಹೊಸ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ತರುವಾಯ ಸಂಸಾರ ಕ್ರಮ, ಉಭಯ ಮಾರ್ಗ, ನಂಬಿ ಜೀವಿಸಿರಿ, ಹೇನಿಯಲನೂ ಅವನ ಜತೆಗಾರರೂ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಅನಂತರ ರಚಿಸಿದ ಕಿಟಲರ ಸ್ವಂತ ಪದ್ಯ ಕೃತಿ ಎಂದರೆ 'ಕಥಾಮಾಲೆ'. ಇದರಲ್ಲಿ 280 ಭಾಮಿನಿ ಷಟ್ಪದಿ, 75 ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿ, 175 ಪೂರ್ವೀರಾಗದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಯೇಸುವಿನ ಜೀವನ ವೃತ್ತಾಂತದ ಕಥನ ರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ 'ಪಂಚತಂತ್ರ'ವನ್ನೂ, 'ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನ'ವನ್ನೂ, 'ಕ್ರೈಸ್ತಭಾ ಚರಿತ'ವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಿಟಲರನ್ನು ಮರೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಮೊದಲ ಸಂಪಾದಕರಲ್ಲಿ ಅವರೇ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ. ಅವರ ಸಂಪಾದನಾ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳೆಂದರೆ ಕೇಶಿರಾಜ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣ ಮತ್ತು ನಾಗವರ್ಮನ ಛಂದೋಂಬುಧಿ.

ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣ: ಕೇಶಿರಾಜನ ವ್ಯಾಕರಣ ಕೃತಿಯಾದ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣವನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು 1868ರಲ್ಲಿ; ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ. ಆಗಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಜೆ. ಗ್ಯಾರಿಟ್ ಅವರು ಇದರ ಸಂಪಾದಕರು. ಇದರ ಸ್ವರೂಪ ಸೂತ್ರ, ಟೀಕೆ, ವೃತ್ತಿ, ಪ್ರಯೋಗ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಟೀಕೆ ನಿಟ್ಟೂರು ನಂಜಯ್ಯನ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬಹು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು, ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿದ್ದವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪುಟದಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವು ಬಗೆಯಾದ ಸ್ವಾತಿತ್ಯಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಸರಿ ಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಟಲರು ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ನಿಟ್ಟೂರು ನಂಜಯ್ಯನ ಟೀಕೆಯೊಡನೆ 1872ರಲ್ಲಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಹೊರತಂದರು. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾ ಗ್ರಂಥದ ಪಠ್ಯ ಪರಿಶೋಧನೆಗಾಗಿ 09 ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಅಪೂರ್ಣವಾದವು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ದರ್ಪಣದ ಪ್ರತಿ ಸೂತ್ರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿಕಾರನಾದ

ಕೇಶಿರಾಜನ ಜೀವನ, ಕಾಲದ ವಿಚಾರ, ಟೀಕಾಕಾರನ ವಿಚಾರ, ಕೃತಿಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಪಾಠಾಂತರಗಳ ವಿಚಾರ, ತುಳು ಮತ್ತು ಬಡಗ ಭಾಷೆಗಳೊಡನೆ ತುಲನೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪಾಠಗಳ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಕೃತಿ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಹಾಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಕೃತಿ.

ಛಂದೋಂಬುಧಿ: 1874ರಲ್ಲಿ ಕಿಟಲ್ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಎರಡನೆಯ ಕೃತಿಯೆಂದರೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಛಂದೋಂಬುಧಿ. ಇದು ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನದು. ಇದರ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀಯುತರು 14 ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಹಳೆಯದಾದ ಈ ಕೃತಿಯ ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿಗಳು ಸಿಗುವುದೇ ಅಪರೂಪ. ಅಂತಹದರಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಮಹತ್ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಾದ ತೊಡಕೆಂದರೆ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು. ಹಲವಾರು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪಾದನೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಂಶನೀಯ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯದ ಸಾರವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾಲ, ಛಂದಸ್ಸಿನ ವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ರೀತಿ ಮುದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಅವರು ಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನುಡಿ ಆದ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುವ, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಗೆ ಸೇರಿದಂತೆಯೇ ಇರುವ "ಂಟಿ ಇಚಿಧಿ ರಟಿ ಛಿಚಿಟಿಚಿಡಿಚಿಜಿ ಮಿಣಜಿಡಿಚಿಣಿಣಡಿಚಿ" (ಆನ್ ಎಸ್ ಆನ್ ಕೆನರೀಸ್ ಲಿಟೀಚರ್) ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರಬಂಧ. ಆತನ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ದೊರೆತಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಇತಿಹಾಸ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಛಂದೋಂಬುಧಿ ಎಂಬ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಕಿಟಲರದು.

ಕನ್ನಡ-ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಡಿಕ್ಷನರಿ: ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಟಲ್‌ರ ಹೆಸರನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಚಿರಸ್ಮಾರಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ ಅದುವೇ ಅವರ ಕನ್ನಡ-ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಡಿಕ್ಷನರಿ. ಡಾ. ರಾಗೌ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಇದೊಂದು ಅದ್ಭುತವೂ ಪವಾಡ ಸದೃಶವೂ ಆದ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಕೃತಿ. ಕಿಟಲ್ ಅವರ ಅಪಾರವೂ ನಿಷ್ಪಕ್ಷವೂ ಆದ ವಿದ್ವತ್ತಿಗೆ ಸ್ಮಾರಕ. ಇಂದೂ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂಥ ಶಬ್ದಕೋಶವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇದರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೃಹತ್ತನ್ನೂ ಶ್ರುತಪಡಿಸುತ್ತದೆ"². ಕಿಟಲ್ ಅವರು ಈ ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ರೀವ್ಸ್ ಎಂಬಾತ 1828ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಕೋಶವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಇದು ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಶಬ್ದಕೋಶವಾದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿರದೆ ಅಸಮರ್ಪಕವೂ ಅಪೂರ್ಣವೂ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದಗಳನ್ನು ನೀಡದೆ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಪದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಆಗಿನ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ

² ಡಾ. ರಾಗೌ - ಕಿಟಲ್ ಕೋಶದ ಗಾದೆಗಳು, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ: 12

ಶಬ್ದಕೋಶ ರಚನೆಯ ಬೃಹತ್ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಿಟಲ್ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಶಬ್ದಕೋಶ ರಚನೆಗಾಗಿ ಕಿಟಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಬಹುಭಾಗವನ್ನು ಮೀಸಲಿಟ್ಟರು. ಈ ಹಿಂದೆ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದ ರೀವ್ಸ್ ಅವರ ಶಬ್ದಕೋಶದ ನೆರವನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಅದರಿಂದ ತಮಗಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸಮೇತ ತಮ್ಮ ತಾಯ್ನಾಡಿಗೆ ಮರಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ಆರು ವರ್ಷಗಳ ಸತತ ಶ್ರಮದ ಮೂಲಕ ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಮಂಗಳೂರಿನ ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್‌ಗೆ ಮುದ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದರು. 1894ರಲ್ಲಿ ಕಿಟಲರ ಶಬ್ದಕೋಶ ಹೊರಬಂದಿತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು 15 ವರ್ಷ ಸತತವಾಗಿ ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು 1762 ಪುಟದ 70 ಸಾವಿರ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಬೃಹತ್ ಕೋಶವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಗಾದೆಗಳನ್ನು, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬಳಸಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಭಾಷಾಭಿಮಾನ ಎಂತಹುದು ಎಂದು ಅರಿಯಬಹುದು. ಇವರ ಈ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಜರ್ಮನಿಯ ಟ್ಯುಬಿಂಗನ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿದೆ. ಇದು ಕನ್ನಡದ ವಿಷಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಂದ ಮೊದಲ ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್.

ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣ: ಕಿಟಲ್ ಅವರ ಕೊನೆಯ ಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ 1903ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ 'ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣ'. ಕನ್ನಡ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮೂರು ಸ್ಥರಗಳಾದ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ಹೊಸಗನ್ನಡಗಳ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಅಧಿಕಾರಯುತವೂ ಆದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕೇಶಿರಾಜನ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು 28 ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, 483 ಪುಟಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೊಡುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇದಕ್ಕೆ 1903ರಲ್ಲಿ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ವರ್ಷ ಡಿಸೆಂಬರ್ 19 ರಂದು ಅವರು ದೈವಾಧೀನರಾದರು.

ಕಿಟಲ್ ಅವರು ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ 1862ರಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರಿನ 'ವಿಚಿತ್ರ ವರ್ತಮಾನ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ, 1863ರಲ್ಲಿ ರೆ. ಜಾನ್ ಮ್ಯಾಕ್ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಸಚಿತ್ರ ಕನ್ನಡ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆ'ಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಮತ್ತು 1864ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಲ್ ರೈಸ್ ಅವರ 'ಅರುಣೋದಯ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಹ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿಯೂ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಹಾಗೆ ಅರಿವು ಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹಲವಾರು ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪಕಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಕಿಟಲರು ಕ್ರೈಸ್ತ ದೈವಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ಥೂಲ ಸಂಭಾಷಣಾ ಕ್ರಮವಿರುವ 'ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾರತದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಹಲವಾರು ವಿದ್ವತ್ ಪೂರ್ಣ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ, ಬೈಬಲ್‌ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ, ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಸಭೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಧಾರಾವಾಹಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೆನ್ರಿ ಮೋರಿಸ್‌ನ 'ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್' ಎಂಬ ಚರಿತ್ರೆಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದ

ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 1865ರಲ್ಲಿ 'ಕೂರ್ಗ್ ಸೂಪರ್‌ಸ್ಟಿಷನ್' ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆದು ಕೊಡಗಿನ ಭೂತಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಿಶೀಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಯೇಸು ಅನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಪಟ್ಟ ಶ್ರಮದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸರಳವಾದ ಗದ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ 'ಯೇಸು ಕ್ರಿಸ್ತನ ಶ್ರಮೇ ಚರಿತ್ರೆ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ದೇಶೀಯ ಕವಿಗಳ ಪದ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸ್ವಂತ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕವನಗಳ ಸಂಕಲನ ಗ್ರಂಥ 'ಕನ್ನಡ ಸಂಗೀತಗಳು'. ವೃತ್ತಾಂತ ಬೋಧಿನಿ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆಯ ಕುರಿತ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ಶಾಲಾ ವ್ಯಾಕರಣವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. 1872ರಲ್ಲಿ ಮಂಗರಾಜನ ನಿಘಂಟು ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಕೃತಿಕಾರನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಗಳು, ಪದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಕುರಿತ ಚರ್ಚೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಲೇಖನಗಳು 'ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವರಿ' ನಿಯತಕಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ.

1875ರಲ್ಲಿ 'ಲಿಂಗಾಯಿತ್ ಲೆಜೆಂಡ್' ಎಂಬ ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ, ಅದರ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಜೈನ, ವೈಷ್ಣವ ಅಂಡ್ ಶಿವ ಲಿಟೇಚರ್' ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಸ್ಥೂಲ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. 1877ರಲ್ಲಿ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯಮಂಜರಿ'ಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡದ ಆಯ್ದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಸ್ವರಚಿತ ಕವನಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ, ಟೀಕೆ, ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. 1878ರಲ್ಲಿ 'ಕೆನರೀಸ್-ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಡಾಯಲಾಗ್' ಎಂಬ ಭಾಷಾಬೋಧನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದು ಶಿಕ್ಷಕರು ಕಲಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 1880ರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಣ್ಣ ವ್ಯಾಕರಣ ಎಂಬ ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಕಿಟಲ್ ಅವರು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಸೇವೆ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆ. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವವರು ಕಿಟಲ್ ಅವರು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಶ್ರಮಿಸಿದವರು. ಈ ಶ್ರಮದ ಫಲವಾಗಿ ಇಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹಲವು ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದ ನೋಡಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವ ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪರಂಪರೆಯೇ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಡಿ.ಎಲ್.ಎನ್ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತರಾದವರಲ್ಲಿ ಕಿಟಲ್ ಅವರು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರಾದ ಪ್ರಾಚೀನರು; ಕನ್ನಡದ ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಬ್ಬರು. ಜರ್ಮನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವರು ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿ ಮೆರೆದರು. ಅವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತುವೊಂದನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದಂತೆ ಪುಣ್ಯಕರವಾದದ್ದು"³. ಎಂಬ ಮಾತು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾದುದು.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು: ಆಯ್ದ ಲೇಖನಗಳು, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಅಂಡ್ ಪಬ್ಲಿಷಿಂಗ್ ಹೌಸ್, ಎರಡನೆ

³ ಡಿ.ಎಲ್.ಎನ್ - ಆಯ್ದಲೇಖನಗಳು, ರೆವರೆಂಡ್ ಎಫ್ ಕಿಟಲ್, ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ - 124

ಮುದ್ರಣ - 1979

2. ಡಾ. ರಾಗೌ: ಕಿಟಲ್ ಕೋಶದ ಗಾದೆಗಳು, ಡಿ.ವಿ.ಕೆ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ಮೂರನೇ ಮುದ್ರಣ - 1998
3. ಸಂ. ಜಿ.ಎಸ್ ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯ & ಎಂ.ಎಚ್ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ: ಸಾಲು ದೀಪಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ನಾಲ್ಕನೇ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುದ್ರಣ - 2011
4. ಐ.ಮಾ.ಮುತ್ತಣ್ಣ: ಭಾರತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸೇವೆ, ಶ್ರೀ ಶಕ್ತಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು, ಎರಡನೇ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುದ್ರಣ - 1987